

Historia

Podręcznik

4



Szymon Ciechanowski

Historia

Podręcznik dla klasy czwartej szkoły podstawowej



Spis treści

1. Śladami historii

- 1.1 Historia – nauka o przeszłości
- 1.2 O źródłach historycznych
- 1.3 Link do wiedzy – Nowoczesne metody badawcze w archeologii
- Chronimy ślady przeszłości
- Podsumowanie działu 1.

2. O czasie i mapie historycznej

- 2.1 Czas w historii
- Link do wiedzy – Jak powstał kalendarz?
- 2.2 Obliczamy czas
- 2.3 Mapa w historii
- Podsumowanie działu 2.

3. W małej i w dużej ojczyźnie

- 3.1 Moja rodzina i jej historia
- Link do wiedzy – Jak wykonać drzewo genealogiczne?
- 3.2 Mała ojczyzna
- 3.3 Duża ojczyzna – Polska
- 3.4 Podsumowanie działu 3.

4. Polska Piastów

- 4.1 Początki państwa polskiego
- 4.2 Pierwszy król Polski
- Link do wiedzy – Gniezno w czasach Mieszka I i Bolesława Chrobrego
- 4.3 Ostatni z Piastów
- Podsumowanie działu 3.

5. W czasach świetności i upadku

- 5.1 Zwycięski sojusz
- 5.2 Mikołaj Kopernik i jego odkrycie
- 5.3 Złoty wiek
- Link do wiedzy – Złoty wiek kultury polskiej
- 5.4 Stulecie wojen
- 5.5 Upadek Rzeczypospolitej
- Podsumowanie działu 5.

6. Wiek niewoli

- 6.1 Szlakiem Legionów Polskich we Włoszech
- 6.2 Powstańcze państwo
- Link do wiedzy – W obronie polskości
- 6.3 Maria Skłodowska-Curie i jej odkrycie
- Podsumowanie działu 6.

7. Czasy wielkiej próby

- 7.1 Bój o niepodległą Polskę
- Link do wiedzy – Walka o granice
- 7.2 W Gdyni
- 7.3 Wśród harcerzy Szarych Szeregów
- 7.4 Żołnierze niezłomni
- 7.5 W czasach Solidarności
- Podsumowanie działu 7.

1. Śladami historii

- Co to jest historia i dlaczego się jej uczymy?
- Czym zajmują się historyk i archeolog?
- Co mówią nam o przeszłości źródła historyczne?
- Dlaczego warto się wybrać do muzeum?

Tego się dowiesz!



Fotografie przedstawiają ulicę Nowy Świat w Warszawie. Powiedz, jak zmieniła się ta ulica w ciągu stu lat.

Dawniej...



Współcześnie...



1.1 Historia – nauka o przeszłości

Podejmij temat



Obejrzyj zdjęcia i przypomnij sobie podobne sytuacje ze swojego życia.

Czym jest historia?

Zamieszczone zdjęcia zostały wykonane bardzo dawno i przedstawiają wydarzenia z **przeszłości**. Jeżeli udało się wam przypomnieć sobie jakieś ważne momenty ze swojego życia, to możecie powiedzieć, że cofnęliście się w myślach do przeszłości. Jak zatem wytłumaczyć, czym jest przeszłość? Otóż jest to coś, co się już wydarzyło. Coś, co często znamy z opowieści, zdjęć, ale też własnych doświadczeń.

Badaniem przeszłości zajmuje się **historia**. To nauka, która opisuje życie ludzi w dawnych czasach. Dzięki niej wiemy, jak zmieniał się świat w ciągu minionych lat. Aby lepiej zrozumieć, czym się zajmuje historia, wyobraźmy sobie upływający czas jako strzałkę.



Tym zajmuje się historia.

Dlaczego uczymy się historii?

Historia to jeden z twoich nowych przedmiotów. W trakcie nauki historii poznasz dzieje Polski i świata. Lepiej zrozumiesz także świat współczesny.



Zapewne znacie zwyczaj o nazwie śmigus-dyngus, związany ze świętami wielkanocnymi (zwany też lalnym poniedziałkiem). **Czy wiecie, skąd pochodzi ten obyczaj i jakie miał dawniej znaczenie?**



Być może widzieliście Sukiennice na rynku w Krakowie. Jest to jeden z najbardziej rozpoznawalnych zabytków miasta. **Czy wiecie, od czego pochodzi nazwa tej budowli?**



W kufrze z pamiątkami rodzinnymi znajduje się stara opaska należąca do dziadka. Pochodzi z czasów wojny. **Dlaczego ten przedmiot ma dla dziadka tak wielkie znaczenie?**

HISTORIA ODPOWIADA



Zwyczaj polewania wodą wywodzi się od plemion słowiańskich, które żyły na ziemiach polskich ponad 1000 lat temu. Dla naszych przodków polewanie wodą miało sens magiczny – wierzyli, że dyngus zapewni zdrowie i szczęście.



Dawniej sukiennicami nazywano budynek pełniący funkcję hali targowej. Mieściły się w nim kramy kupców sprzedających sukno, czyli grube wełniane tkaniny.



Takie opaski zakładali polscy cywile i żołnierze, którzy uczestniczyli w powstaniu warszawskim. Miało ono miejsce w czasie II wojny światowej. Powstańcy walczyli o wolność naszego kraju, ryzykując życie i zdrowie dla ojczyzny.

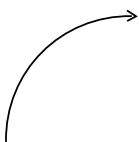
- Czy historia jest kluczem do rozumienia terażniejszości? Uzasadnij odpowiedź na podstawie przykładów zaprezentowanych w podręczniku i swoich własnych.

Historyk – badacz przeszłości

Badaniem przeszłości i przekazywaniem o niej wiedzy zajmuje się **historyk**. Na podstawie starych dokumentów lub przedmiotów z przeszłości tworzy obraz dziejów. To dzięki ustaleniom historyków wiemy, jak ludzie kiedyś się ubierali i czym podróżowali. Dowiadujemy się też, jak wyglądały miasta oraz jakich narzędzi używano do pracy.

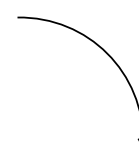
Podczas badań historyk stara się także określić **przyczyny** oraz **skutki** wydarzeń. Aby zrozumieć, jak to robi, przyjrzyjmy się poniższym rysunkom.

Od przyczyny do skutku



Dociekanie przyczyn

Historyk, chcąc ustalić przyczyny wydarzenia, zastanawia się, dlaczego do niego doszło.



Ustalanie skutków

Historyk tłumaczy również, jaki wpływ na życie ludzi miało opisywane wydarzenie.



Około 1450 roku niemiecki rzemieślnik Jan Gutenberg opracował metodę powielania tekstu za pomocą ruchomych czcionek. Skonstruował też prasę drukarską. Dzięki wynalazkowi Gutenberga można było w krótkim czasie przygotować kilkaset egzemplarzy tej samej książki.



W średniowieczu książki wykonywano ręcznie. Skrybowie sami przepisywali teksty, a skopiowanie jednej książki zajmowało im niekiedy połowę życia. W rezultacie książek było niewiele i miały one wysoką cenę. Jan Gutenberg szukał sposobu, który pozwoliłby sporządzać je szybciej, i odniósł sukces.

Skonstruowanie prasy drukarskiej przez Gutenberga i upowszechnienie się jego metody sprawiło, że książek było znacznie więcej i dzięki temu stały się tańsze. Dlatego mogły trafić do większej grupy odbiorców.

Fakt i opinia w historii

Dowiedzieliście się, że historyk przedstawia fakty oraz ustala przyczyny i skutki wydarzeń. Aby uczynić wydarzenia bardziej zrozumiałymi dla innych, historyk **wyjaśnia** je i opisuje. Ma również prawo do ich **oceny**. Kiedy czytamy książki lub artykuły, w których historycy prezentują swoje odkrycia, zapoznajemy się zatem nie tylko z faktami, ale także opiniami tych badaczy. Jak je od siebie odróżnić? Posłużmy się przykładem z poprzedniej strony.


Fakt to zdarzenie, które miało miejsce w rzeczywistości. Faktem jest na przykład to, że Jan Gutenberg skonstruował prasę drukarską.

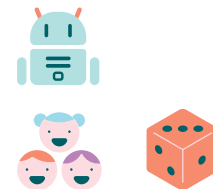
Opinia to czyjś sąd na dany temat. Opinią jest stwierdzenie, że wynalazek Gutenberga był jednym z najważniejszych w dziejach świata.

W skrócie

- Historia to nauka zajmująca się badaniem i opisem przeszłości. Badacza dziejów nazywamy historykiem.
- Historyk stara się ustalić przyczyny i skutki zdarzeń. Przyczyna to powód danego zjawiska lub zdarzenia. Skutkiem nazywamy następstwo wcześniejszych działań.
- Fakt to wydarzenie, które miało miejsce w przeszłości. Opinią nazywamy czyjś sąd na dany temat.

Czy już umiesz?

- 1 Powiedz, co to jest historia.
- 2 Opisz dowolne zdarzenie ze swojego życia oraz podaj jego przyczyny i skutki.
- 3  Starożytny rzymski mówca i filozof Cynceron mawiał, że „historia jest nauczycielką życia”. Jak rozumiesz to powiedzenie?
- 4 Odszukaj w internecie nazwy popularnych portali historycznych. Zapisz te nazwy w zeszycie.
- 5 Historię nazywamy również opowieść o jakimś zdarzeniu. Opowiedzcie wspólnie jakąś historię.
 - Wybrana osoba mówi dowolne zdanie. Następnie koleżanka lub kolega z ławki mówi drugie zdanie – pasujące do pierwszego. Uczniowie z sąsiednich ławek kontynuują tę historię, dodając kolejne wypowiedzenia. W ten sposób tworzą wspólną opowieść.
 - Starajcie się, żeby wasza historia była spójna, miała sens i nie zawierała błędów gramatycznych.



1.2 O źródłach historycznych

Podjmij temat



Praca historyka przypomina w pewnym sensie pracę detektywa. Spójrz na rysunki i powiedz, na jakiej podstawie historyk i detektyw starają się odtworzyć wydarzenia z przeszłości.

Źródła historyczne – wszelkie ślady działalności człowieka.



Czym są źródła historyczne?

Zauważ, że zarówno detektyw, jak i historyk próbują opisać minione zdarzenia na podstawie zachowanych śladów. Dla historyka te ślady to pozostałości po działalności człowieka. Nazywamy je **źródłami historycznymi**. Dzielimy je na pisane i niepisane.

Zapoznaj się ze zdjęciami i na ich podstawie odpowiedz, czym różni się źródła pisane od niepisanych.

Źródła pisane



Listy



Pamiętniki



Dokumenty



Mapy

Archeolog i jego praca

Ludzie żyjący przed nami pozostawili po sobie wiele śladów. Część z nich odkrywamy zupełnie przypadkowo. Na przykład podczas prac polowych czy budowlanych ludzie natrafiają na pozostałości pradawnych budynków, monety, broń i ozdoby. Są to przykłady źródeł materialnych. Badaniem tego typu pozostałości zajmuje się **archeologia**. Specjalista, który znalezione przedmioty bada, opisuje oraz określa ich wiek i pochodzenie, to **archeolog**. Najpierw musi jednak te przedmioty zlokalizować i odszukać. Możemy go porównać do poszukiwacza skarbów, ale nie jest to porównanie do końca właściwe. Archeolog nie szuka przedmiotów z przeszłości, żeby się wzbogacić. Celem jego pracy jest odkrywanie źródeł historycznych i zdobywanie na ich podstawie wiadomości o minionych czasach.

Archeologia – nauka badająca przeszłość na podstawie pozostałości materialnych znajdujących się w ziemi, na ziemi lub pod wodą.



Zauważ, że archeolodzy większość prac wykonują ręcznie. Jak myślisz, dlaczego?



Archeolodzy szukają śladów przeszłości. Ich prace nazywamy wykopaliskami

Źródła niepisane



Obrazy



Budowle



Ceramika



Militaria



Monety

Czego historycy się dowiadują ze źródeł historycznych?

Zastanówmy się, jakich informacji dostarczają historykom źródła historyczne. Za przykład posłuży waza sprzed pięciu i pół tysiąca lat. Została odnaleziona w Bronocicach niedaleko Krakowa. Jej zdjęcie zamieszczono obok.

Gdy patrzymy na ten przedmiot, widzimy, jak wyglądały naczynia używane przez ludy żyjące na ziemiach polskich tysiące lat temu. Jeśli zaś przyjrzymy się znalezisku dokładniej, zauważymy, że na wazie znajdują się rysunki przedstawiające drzewa, pola, drogi i wodę. Szczególne znaczenie ma jednak rysunek czterokołowego wozu – jest to jeden z najstarszych na świecie odnalezionych wizerunków pojazdu kołowego. Na podstawie tego rysunku historyk może wywnioskować, że ludy żyjące ponad pięć tysięcy lat temu w Europie Środkowej używały koła. Jest to bardzo ważna informacja, która świadczy o wysokim stopniu rozwoju mieszkańców tych ziem.



Waza sprzed pięciu i pół tysiąca lat odnaleziona w Bronocicach

Sprawdzanie wiarygodności źródeł

Badanie źródeł historycznych wymaga ogromnej wiedzy i dużej przenikliwości. Historyk, który się tym zajmuje, musi przede wszystkim ustalić, czy dany przedmiot jest autentyczny, czyli prawdziwy. W przypadku źródeł pisanych badacz musi też odpowiedzieć sobie na pytanie, czy autorzy listów lub pamiętników przekazują informacje zgodne z prawdą. Aby to sprawdzić, trzeba porównać dany przekaz z innymi źródłami.

Legendsy i obyczaje

Wiele wiadomości, dotyczących na przykład historii naszej rodziny lub miejscowości, można zaczerpnąć z opowiadań starszych osób – dziadków i rodziców. Te opowieści to **ustne źródła historyczne**. Zaliczamy do nich na przykład **legendsy** i wspomnienia.

Wiedzę o przeszłości czerpiemy również z tradycji. Wiele dawnych obyczajów przetrwało do czasów współczesnych i przynosi nam dużo informacji o życiu przodków.

Legenda – opowieść przedstawiająca dawne wydarzenia (często nieprawdziwe), a także życie świętych lub bohaterów. Często nasycona jest elementami fantastyki i cudowności.

Legenda a historia

Historia opowiada o prawdziwych zdarzeniach. Znajdują one potwierdzenie w źródłach historycznych. Jednym z takich wydarzeń jest koronacja Bolesława Chrobrego na króla Polski w 1025 roku.



Legenda nawiązuje do prawdziwych wydarzeń i miejsc, ale zawiera elementy fantastyki. Pojawiają się w nich zmyślane postaci i zdarzenia. Jedną z legend opowiada o Smoku Wawelskim.



W skrócie

- Wszelkie zachowane ślady działalności człowieka nazywamy źródłami historycznymi. Dzielą się one na źródła pisane i niepisane.
- Archeolog bada dzieje i kulturę dawnych społeczeństw na podstawie źródeł materialnych.
- Legendy nawiązują do prawdziwych wydarzeń, ale w odróżnieniu od historii zawierają wiele zmyślonych sytuacji i postaci.

Czy już umiesz?

- 1 Wyjaśnij, czym się zajmuje archeologia.
- 2 Określ rodzaj podanych źródeł historycznych: zdjęcie, film, mundur żołnierski, naszyjnik, pamiątnik.
- 3 Odszukaj w swoim domu przedmioty, które można uznać za źródła historyczne. Czego możesz się z nich dowiedzieć o przeszłości swojej rodziny?
- ★ Odszukaj w internecie informacje na temat najnowszego odkrycia archeologicznego. Opisz je krótko.



Muzeum Bajek, Baśni i Opowieści

W Muzeum Bajek, Baśni i Opowieści w Konstancinie-Jeziornie koło Warszawy można posłuchać legend i opowieści, które snują wybitni opowiadacze historii.





Link do wiedzy

Nowoczesne metody badawcze w archeologii

Współczesna archeologia nie polega już tylko na szukaniu przedmiotów w ziemi. Obecnie w pracy archeologa dużą rolę odgrywają też nowoczesne metody badawcze.

Podziemny zwiad

Aby sprawdzić, czy pod ziemią znajdują się jakieś cenne obiekty, bez konieczności jej rozkopywania, archeolodzy korzystają z georadaru. Urządzenie to wytwarza fale elektromagnetyczne, które przenikają przez podłoże. Fale odbijają się od obiektów różniących się od otoczenia, na przykład monet. Na podstawie odbitych sygnałów, przy użyciu specjalistycznego oprogramowania powstaje obraz przekroju gruntu.



Podwodna archeologia

Archeolog pracuje nie tylko na stałym lądzie. W głębinach mórz czy jezior odkrywa na przykład nieistniejące już miasta i wraki okrętów. Takie obiekty lokalizuje się i bada się za pomocą specjalistycznych urządzeń, między innymi sonarów. Dla badań podwodnych bardzo duże znaczenie mają również fotografie wykonane z powietrza.



W głębinach mórz i oceanów często kryją się wraki samolotów i okrętów

Archeologia z lotu ptaka

W swojej pracy archeolodzy korzystają z bezzałogowych statków powietrznych, popularnie zwanych dronami. Umożliwiają one wykonanie zdjęć z powietrza. Pewnie zastanawiasz się, po co archeologom tego typu zdjęcia. Z wysokości bardzo dobrze widać wiele szczegółów, które nie są widoczne z powierzchni ziemi. To mogą być na przykład pozostałości dawnych osad, budowli czy dróg. Widać je, nawet jeśli zostały zasypane ziemią i dawno pokryły się roślinnością.



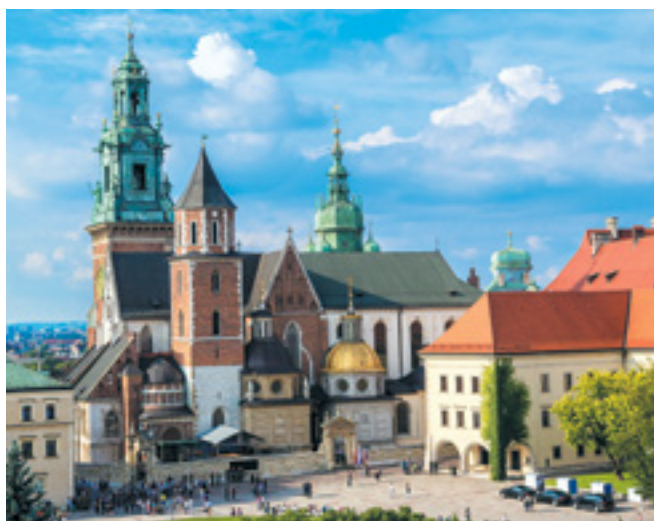
Fort Maiden Castle [czyt. majdn kasl] w Wielkiej Brytanii widziany z lotu ptaka. Zwróć uwagę na potężne fortyfikacje

1.3 Chronimy ślady przeszłości

Podejmij temat



Przyjrzyj się ilustracji. Odszukaj jak najwięcej przedmiotów, które możemy uznać za źródła historyczne.



Katedra wawelska to miejsce koronacji większości polskich władców



Wyjaśnij, dlaczego ukazana budowla jest zabytkiem.

Co to jest zabytek?

Za źródła historyczne można uznać w zasadzie wszystkie pamiątki po naszych przodkach. Może to więc być zarówno kredens naszych dziadków, jak i rodzinne zdjęcia. Wiele z takich przedmiotów przechowuje się na strychach lub w piwnicach domów.

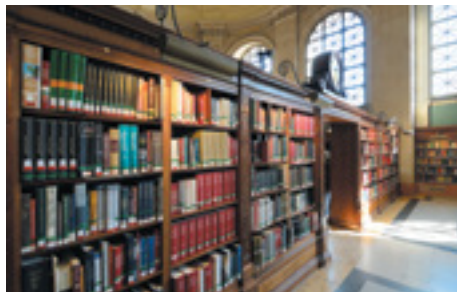
Istnieją jednak źródła historyczne, które mają szczególną wartość. Takie pamiątki, niezwykle ważne dla historii naszego państwa, regionu lub miasta, nazywamy **zabytkami**. Do tej grupy zaliczamy między innymi rzeźby, obrazy, naczynia i broń. Mianem zabytków określamy również budowle o dużej wartości historycznej i naukowej. Jednym z takich obiektów jest Zamek Królewski na Wawelu w Krakowie – dawna siedziba królów Polski.

Ochrona zabytków

Ze względu na dużą wartość zabytki podlegają szczególnej ochronie. Chronimy je po to, by ocalały w dobrym stanie dla przyszłych pokoleń. Przechowywaniem zabytków oraz ich ochroną zajmują się odpowiednie instytucje i placówki naukowe: **archiwa**, **biblioteki** i **muzea**.



W archiwach przechowuje się różne dokumenty, książki, mapy oraz filmy i nagrania.



Biblioteki gromadzą głównie książki i czasopisma. Największe biblioteki przechowują także cenne rękopisy.



Muzea przechowują zabytkowe przedmioty i dzieła sztuki. Prowadzą też badania naukowe.



Powiedz, kto korzysta ze zbiorów zgromadzonych w przedstawionych placówkach.

Więcej na temat

Muzea pod chmurką

Bardzo ciekawym rodzajem muzeum jest **skansen**, czyli muzeum pod gołym niebem. W skansenach można oglądać budynki gospodarcze oraz wiejskie zabudowania wraz z ich umeblowaniem i wyposażeniem.



Wnętrze domu sklepikarza (z ok. 1930 roku)



Wiatrak i zabudowania wiejskie w skansenie w Tokarni koło Kielc



Wymień budynki i przedmioty codziennego użytku, które rozpoznajesz na zdjęciach.

Od znaleziska do eksponatu

Przedmioty odnalezione przez archeologów muszą przejść długą drogę, zanim staną się muzealnymi eksponatami.

Archeolog bada znalezione źródło historyczne. Określa też jego wiarygodność. Następnie przedmiot trafia do pracowni konserwatorskiej w muzeum.



Konserwator zabytków odtwarza wygląd zniszczonego przedmiotu. Następnie zabezpiecza go przed zniszczeniem.

Zabytek po konserwacji jest udostępniany zwiedzającym w muzeum. Taki wystawiony przedmiot nazywamy eksponatem.



- Zastanów się i powiedz, jakie cechy osobowości powinni mieć archeolog i konserwator zabytków.

Jak należy się zachowywać w muzeum?

W muzeum oglądamy przedmioty wyjątkowe dla naszej historii. Dlatego podczas wizyty w takim miejscu powinniśmy pamiętać o zasadach właściwego zachowania. Nie wolno na przykład dotykać eksponatów i robić im zdjęć, chyba że jest to dozwolone. Ze względu na szacunek do innych zwiedzających w muzeum nie wolno spożywać posiłków ani rozmawiać przez telefon komórkowy.

W skrócie

- Obiekty o dużej wartości historycznej nazywamy zabytkami.
- Gromadzeniem i ochroną zabytków zajmują się specjalnie powołane do tego instytucje naukowe: archiwa, biblioteki i muzea.
- Konserwator zabytków odtwarza wygląd zniszczonych zabytków.
- Muzeum na otwartej przestrzeni to skansen.

Czy już umiesz?

- 1 Wyjaśnij, dlaczego zabytki podlegają ochronie.
- 2 Powiedz, w jakim celu zakłada się biblioteki. Gdzie w twojej najbliższej okolicy znajduje się tego typu placówka?
- 3 Stwórz listę zasad, które obowiązują w muzeum.
- 4 Przygotuj listę ciekawych zabytków znajdujących się w twojej okolicy. Czym będziesz się kierować podczas układania listy?
- 5 Zastanów się, które miejsca w twojej miejscowości mogą dostarczyć ci najwięcej informacji o jej historii. Jakie to będą informacje?
- 6 Stwórzcie muzeum swojej szkoły.
 - Określcie cel powstania placówki.
 - Porozmawiajcie o tym, które wydarzenia z życia szkoły i jakich absolwentów należałoby upamiętnić.
 - Jakie eksponaty zaprezentowałibyście w waszym muzeum?



Noc Muzeów

Co roku w Polsce i innych krajach europejskich odbywa się impreza kulturalna nazywana Nocą Muzeów. Podczas takiej nocy zwiedzający mogą nieodpłatnie odwiedzać rozmaite muzea, galerie, pałace, zabytkowe fabryki itp.



Podsumowanie działu 1.

- 1 Określ, do której grupy źródeł – pisanych czy niepisanych – zaliczamy przedmioty ukazane na zdjęciach.



- 2 Zapoznaj się ze zdjęciami i zastanów się, jaką wiedzę możemy czerpać z wydarzeń, do których one nawiązują.



Stare Miasto w Warszawie zniszczone w wyniku II wojny światowej (1939–1945)



Odbudowa Warszawy po II wojnie światowej

- 3 Oceń, które zdanie zawiera fakt, a które – opinię.

Katedra wawelska to miejsce koronacji większości władców Polski.

Katedra wawelska jest jednym z najważniejszych polskich zabytków.



- 4 Narysuj trzy przedmioty, które mogłyby być eksponatami w muzeach techniki lub sportu.

2. Czas i mapa w historii

- W którym wieku i w jakiej epoce żyjesz?
- Jakimi jednostkami czasu posługuje się historyk?
- W jaki sposób określa się wieki i oblicza upływ czasu?
- Co to jest mapa i jakie ma zastosowanie w historii?

Tego się dowiesz!



Przyjrzyj się zamieszczonym zdjęciom.
Zastanów się i odpowiedz, po czym można poznać upływ czasu.





Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl



880311